

I.

A KÖNYVTÁR ÉLETÉBŐL

Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1960-ban

BEVEZETÉS

Ha megkísérelnők az utókor szemüvegén keresztül vizsgálni az Országos Széchényi Könyvtár 1960. évi működését, lényeges eseményeket vagy változásokat az előző évekhez képest alig tapasztalnánk. Szerényebb mértékkel, a kortárs helyzetéből nézve azonban, az 1960. évi munka sok-sok részlete közül ki tudjuk emelni az előremutató, a fejlődés határozott jeleit magán viselő mozzanatok, melyek joggal vetítik már elénk a szocialista nemzeti könyvtár megvalósítandó képét. A közeli szemlélet természetesen a fények mellett mély árnyékokat is észlel, fájdalommal tapasztalja, hogy a mostoha elhelyezési viszonyok 1960-ban sem változtak, az állomány jelentős része kötetlenül maradt, a modern munkaszervezés elvei és a modern technika eszközei még csak szerény keretek között honosodtak meg.

Örömmel állapíthatjuk meg mégis azt az alapvető tény, hogy a könyvtár, 1960. évi működésére több olyan fontos eredmény is jellemző, melyek jól illeszkednek az 1952-es minisztertanácsi határozattal megindított, a könyvtári törvényben rögzített és az 1957. évi felülvizsgálattal előrelendített folyamatba. Sok jel mutat arra, hogy a könyvtár végre egyre tisztábban átérzi központi jellegéből adódó felelősségteljes hivatását és ha jelenlegi fizikai körülményei méltatlanok is e fontos szerephez, ha egyes funkciók végzésének vagy nem végzésének kérdése még felmerül is, nem kétséges, hogy az egyszer kijelölt utat a túlnyomó többség jónak érzi és az újtípusú nemzeti könyvtár ügyét egyre öntudatosabban szolgálja.

Az eredményekre és hiányosságokra az alábbiakban részletesebben kitérünk. Itt húzzuk alá még azt az általános pozitívumot, hogy a könyvtár 1960-ban a korábbi évekhez képest szigorúbban alkalmazkodott az év elején kidolgozott tervhez, a számszerű előirányzatokat is többnyire teljesítette.

Jelentésünkben, az eddigi Évkönyvek beszámolóitól eltérően, összefoglaló képet adunk az egyes fő munkaterületekről és nem követjük a könyvtár szervezeti felépítésének rendjét. Az általános igazgatási, szervezeti, pénzügyi kérdésekkel kezdjük, majd a gyűjteményekkel rendelkező, az I., II. és III. főosztályokba tartozó osztályok közös feladatainak ismertetésével folytatjuk. Azután térünk át az országos könyvforgalmi tevékenység (IV. főosztály) és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkájának tárgyalására. A jelentéshez csatoljuk a számszerűen mért munka legfontosabb táblázatait.

IGAZGATÁS

A vezetés a főigazgató és helyettese kezében, illetőleg az általuk vezetett kollégiumban összpontosult. Ez az utóbbi években bevezetett testületi vezetés jól bevált módszernek bizonyult, bár a kollégium elé kerülő témák kiválasztása és a határozatok végrehajtásának ellenőrzése terén akadtak zökkenők. Ennek egyik fő oka az volt, hogy 1960-ban sem sikerült megszervezni a tervezés, statisztika, ellenőrzés, stb. adminisztratív teendőinek ellátására hivatott igazgatási csoportot.

A kollégium az év folyamán a folyó ügyek mellett a következő fontosabb ügyeket tárgyalta: 1. A modern kölöngyűjtemények gyűjtőkörével és központi katalógusaikkal kapcsolatos kérdések. 2. A modern sokszorosító eljárásokkal készített könyvtári anyagok. 3. Az 1959. év második felében beérkezett külföldi irodalom értékelése. 4. A szervezeti szabályzat egyes pontjainak módosítása, 5. Az OSzK-ban folyó középfokú könyvtárosképzés. 6. A Nemzetközi Csereszolgalat új feladatai. 7. A Raktári osztály fejlesztése és a raktári dolgozók munkakörülményeinek rendezése. 8. Rendelettervezet a módszertani munkáról és a KMK-ról. 9. Az állományeltárolás reformja. 10. A várépület tervezési feladatai. 11. A könyvelőszó munkájának átszervezése.

A szervezeti felépítésben 1960-ban változás annyiban következett be, hogy az év elején létrejött a Raktári osztály, azzal a rendeltetéssel, hogy ez az eddig némiképp gazdátlan terület a jövőben egységes vezetés és elvek mellett folytassa működését. Sajnos csak az év végén került sor a belső szabályzatok továbbfejlesztésének, élő tartalommal való megtöltésének ügyére. Ugyancsak az igazgatási csoport hiánya folytán zökkenők mutatkoztak az ügykezelés, irattározás, kiadományozás stb. területein is. A főosztályokra és azokon belül osztályokra tagolódó szervezeti életképessége véglegesen beigazolódt.

A könyvtár személynében lényegesebb változások nem következtek be, kivéve néhány más könyvtárból jött szakember minőségjavító bekapcsolódását. Változatlanul egészségtelen volt a tudományos és nem tudományos dolgozók közötti arány; az előbbieket végezték részben a rendes könyvtári munka viszonylag egyszerű folyamatait is. Nagy volt a hiány középkaderekben és technikai munkaerőben. Meg kell emlékeznünk arról, hogy 1960-ban vált meg a könyvtártól és került nyugállományba dr. Goriupp Alisz, az I. főosztály vezetője. Goriupp Alisz 1919-től kezdve végésvégig könyvtárunkban dolgozott, oroszánrésze volt annak modernizálásában, s országos tekintélyre tett szert katalóguskérdések terén.

A Várba való átköltözés előkészületeivel külön munkacsoport foglalkozott, mely 1960 folyamán folytatta a nagy feladat szakmai és technikai kimunkálását. Állandó konzultációt folytatott az illetékes hatóságokkal és a tervezést végző mérnökökkel, pótlást készített az eddigi programtervezethez, a szakfolyóiratok és a napisajtó, valamint a kérdésnek kiállításokon való szerepeltetése útján gondoskodott az átköltözés propagandájáról, mozgatta a várbeli elhelyezkedéssel kapcsolatos pályázatok ügyét. Mindezekkel párhuzamosan a csoport fokozatosan kiépítette a maga szakmai bázisát, amennyiben folyamatosan tanulmányozta a könyvtárépítés külföldi szakirodalmát és terjedelmes dokumentációt fektetett fel a legkorszerűbb könyvtárberendezési és felszerelési leírásokról.

Fontos kérdés dolgozóink fejlődése szempontjából a továbbképzés. Ország-szerte egyre nagyobb hangsúlyt kap ez a feladat, de nálunk különösen indokolja

a folyamatban levő átszervezés, az új, bővülő funkciókra való felkészülés. Sajnos, kialakult módszerek sem házon belül, sem azon kívül nem állnak rendelkezésre; sőt nehezíti a jó megoldást, hogy az elmúlt években nem egy balul sikerült vállalkozás történt ezen a téren. Az új, kísérleti jellegű továbbképzés a KMK keretében indult meg, ahol négy párhuzamos formát indítottunk el: 1. folyóiratszemle, 2. egy-egy könyvtártudományi téma társas feldolgozása (kiselőadások, symposium), 3. vita, 4. tapasztalatcsere-látogatások. Az állandó érdeklődéssel kísért összefüggések beváltották a hozzájuk fűzött reményt, nem kis mértékben járultak hozzá a dolgozók fejlődéséhez. Kitűnt, hogy legtöbb eredményt a folyóiratszemlék és a kiselőadások nyújtják, az érdeklődés is ennél a két formánál volt a legnagyobb.

A *pártszervezettel és szakszervezettel* való viszony 1960-ban is pozitív és fejlődő volt. Mindkét szervezet sokat tett a dolgozók neveléséért, politikai és szakmai tudatosodásáért, a soron levő feladatokra való mozgósításáért. Nagy lendületet vett az ideológiai oktatás, több szinten rendezett tanfolyamainkkal a dolgozók széles rétegeit sikerült megmozgatni. Külön ki kell emelnünk azt a segítséget, amelyet az 1961. évi terv előkészítése során nyújtott a párt- ill. szakszervezet. A terv alapelveit megvitatta először a pártvezetőség, majd a kibővített taggyűlés, utána pedig a párttagok és a szakszervezet egész apparátusa közreműködött abban, hogy az osztályonként rendezett tervmegbeszélés minél szélesebbkörű, elevenebb és eredményesebb legyen. Fontos szerepet töltött be egyre növekvő létszámával a KISZ szervezet is. Szakszervezetünkkel kapcsolatban pedig ezúttal is meg kell említenünk az OSZK Híradót, amely immár harmadik éve munkálkodott az egységes és pozitív intézeti szellem kialakításáért. Rendszeresen beszámolt a könyvtár eseményeiről, a vezetés döntéseiről, de ugyanakkor helyet adott a problémáknak is, vitát nyitott az aktuális szakmai kérdésekről.

A könyvtár *nemzetközi kapcsolatai* egyrészt a bővülő csere- és kölcsönzési forgalom útján különösen a szocialista országok irányában fejlődtek, másrészt a személyes tapasztalatcserek és konferenciák eszközeinek felhasználásával szélesedtek. A Budapesten rendezett európai kiadványcsere-konferencia határozatai az OSZK javaslatai alapján a szocialista gyakorlat bizonyos vonásait is tükrözték. Résztvettünk a német könyvtárügyi intézet jubileumi találkozáján, a német demokratikus könyvtárak olvasószolgálati problémáit tárgyaló szocialista összefüggéseken, folytattuk a baráti országokkal, valamint az UNESCO-val, az IFLA-val, a Zenei Könyvtárak Nemzetközi Egyesületével és más szervezetekkel folyó együttműködést. A könyvtárat 1960-ban is sok külföldi kereste fel, közülük elsősorban a K. Brückmann elvtárs által vezetett NDK-könyvtáros delegáció, amely a Könyvtártudományi Ankéton is résztvett, valamint a Cserekonferencia résztvevői, továbbá J. Stummvoll, a bécsi Nemzeti Könyvtár igazgatója, a pozsonyi egyetemi könyvtár két, könyvtárunk munkáját alaposan tanulmányozó munkatársa említendő.

A *könyvtár költségvetéséről* az 1. táblázat ad tájékoztatást. A gazdasági és pénzügyi igazgatással megbízott Gazdasági hivatal gondoskodott a pénzügyi fedezet tervszerű felhasználásáról, ügyelt a pénzügyi fegyelem betartására, év közben átszervezte és pontosabbá tette a hitelnyilvántartások rendszerét.

Amint a táblázatból is látható, év közben a rendelkezésre bocsátott pénzügyi fedezet nem bizonyult elegendőnek és ezért *póthitel*t kellett kérni. Ez azután többek között növelte az állományon kívül dolgozók 02-es rovatát, bár ennek

összege így is elégtelennek bizonyult; ez gátolta a KMK-kiadványtervét, a könyvtárosképzést, a tiszteletdíjak kifizetését stb. A társadalmi juttatásokra (04) főleg az új besorolások folytán emelkedő családi pótlékok és ösztöndíjak miatt kellett nagyobb összegeket fordítani. A vártnál nagyobb kiadások keletkeztek a Magyar Nemzeti Bibliográfiával kapcsolatban is.

Az *állománygyarapításra* fordított összeg előirányzata az emelés után is elégtelennek bizonyult. Az arányokat vizsgálva újra meg kell állapítanunk, hogy a gyarapításra biztosított összeg alacsony volt. Különösen szembetűnő ez, ha hasonló külföldi könyvtárak költségvetésével hasonlítjuk össze.

A *jelentősebb beruházások* köréből megemlítjük, hogy megindult a Polláck Mihály téri épület hátsó szárnyában egy új vasszerkezetű raktárterem felépítése, beszereztünk egy szedőírógépet, egy mikro-leolvasó készüléket, alkatrészeket a Vari—Typer géphez, egy automata vágógépet, egy könyvkötőgépet és egy szárítógépet. Ezek a felszerelések tovább javították a könyvtár egyébként eléggé hiányos technikai felkészültségét. Sor került még a Polláck Mihály téri épület udvari részének és a keszthelyi Helikon könyvtár hivatali helyiségeinek felújítására is.

GYARAPODÁS

Az *állománygyarapítási munka* minősége 1960-ban határozottan továbbfejlődött, ha fogyatékoságok még akadtak is. A rendelkezésre álló pénzügyi fedezet magasabb volt az előző évi keretnél, ami a nagyobbvonalú beszerzés ügyét szolgálta. Bár a gyűjtőkori szabályzat a beszerzési politikát illetően jótékonyan érezteti hatását, egyes határterületeken maradtak még megoldásra váró problémák is. A külföldről történő beszerzés munkáját illetően az egyes kategóriák arányait év közben minisztériumi vizsgálat mérte fel. A gyarapítási munka területén tervezett egyes elvi, rekonstrukciós célok megvalósítását főleg személyzeti nehézségek lassították.

A *Gyarapítási osztály* az év végén kidolgozta a súlyponti feladatként kitűzött új leitári rendszert, amely javítani fogja az állománybavételi munkafolyamatokat. A vártnál jobban elhúzódott az elveszett vagy más okokból hiányzó nem kis számú könyv utólagos pótlása. Ugyancsak nehezen ment a Várépület olvasótermeiben felállítandó anyag beszerzése. Jelentős munkát végzett az osztály egyes magángyűjtemények átvételével kapcsolatban (pl. Szimonidesz-anyag, Bölöni-hagyaték stb.) és különösen említésreméltó néhai Zsirai Miklós nyelvtudós értékes nyelvtudományi könyvtárának átvétele. Az osztály elkészítette a jelentősebb hazai magángyűjtemények kataszterét és megkezdte a védetté nyilvánított gyűjtemények nyilvántartását is.

Az *osztály külföldi csoportja* személyzeti nehézségek ellenére megjavította az előszerzeményezés munkáját. A gyűjtőkör határterületeinek említett tisztázatlansága főleg a hungaricum fogalma terén mutatkozott, ezért megindult de sajnos az év végéig nem fejeződött be a beszerzési határok igen bonyolult feladatnak bizonyuló pontosabb kidolgozása, ami a gyűjtőkori szabályzat kiegészítéseként fog megjelenni. Fontos eredmény, hogy a szomszéd népek irodalmának beszerzése számottevően javult. A Nemzetközi Csereszolgálat útján érkezett be a kurrens szocialista irodalom túlnyomó többsége és mind csere, mind külföldi antikvár vételek útján (pl. Csehszlovákia) erőteljesen megindult

sok hiány retrospektív pótlása is. Összesen 300 külföldi antikvárium kapott körlevelet, aminek nyomán igen sok katalógus és árjegyzék érkezik most már folyamatosan.

A *Hírlaptárba* a kötelespéldányok csekély mértékű visszesése folytán valamivel kevesebb kurrens periodika érkezett, mint 1959-ben, annál jelentősebb mértékben emelkedett viszont a nem kurrens beszerzés volumene (1959: 1235 db., 1960: 5954 sb), ami elsősorban a nagyobb összegű beszerzési hitelnek, továbbá a Könyvelosztótól származó szállítmányoknak köszönhető. A kurrens beszerzés terén különösen a külföldi hungarica periodikák számának emelkedését emeljük ki, mert ez minden eddigi számnál magasabb volt (199).

A *különgyűjtemények* közül a Színháztörténeti osztály és a Térképtár gyűjteményei a tervezettnél kétszer nagyobb mennyiségű anyaggal gyarapodtak, de meghaladták előirányzataikat a Zeneműtár és a Kisnyomtatványtár is.

A *Kézirattár* tervezett évi vásárlási keretének csak $\frac{2}{3}$ -a felett rendelkezett, ezért gyarapítási tervét nem teljesíthette. A gyűjtőkörök lefaragása és határozott mederbe terelése óta szükségképpen csökkent a műemlékkönyvtárak gyarapodási üteme, sőt a Keszthelyi Helikon könyvtár nagyarányú állományrendezéssel jelentősebb mennyiségek leadását is előkészítette. A Zárt Kiadványok tára 777 egységgel, túlnyomó részben külföldön megjelent anyaggal gyarapodott.

A *jelentősebb* szerzemények közül a következőket említjük: a) könyvek: 4 ősnymtatvány, 37 régi magyar könyv, 107 XVI. századi külföldi könyv, 2 régi hungarica, 65 újabbkori ritkaság. Arany, Bessenyei, Kisfaludy, Vörösmarty egyes műveinek első kiadásai, egy Mikszáth mű szovjet kiadása, egy szovjet bibliográfiai és egy lengyel életrajzi lexikon, Móricz és Bartók egy-egy művének csehszlovák kiadása, Gottwald összes művei magyarul, egy 60 kötetes olasz irodalmi, 47 kötetes osztrák zenei lexikon, 12 kötetes osztrák levéltári kiadvány.

b) folyóiratok: értékes évfolyamok a Nova Posoniensa, a Magyar Újság, a Literatura, a Színházi Élet (1919) és a Borsszem Jankó c. folyóiratokból.

c) *különgyűjtemények*: Dohnányi hagyaték, mikrobarázdás zenetörténeti hanglemezsorozat, színháztörténeti magángyűjtemények, 3819 db. exlibris, egy 1595-ös világtérkép és egy Mercator Atlasz 1607-ből, egy XIV. és egy XV. századi kódex, Kazinczy, Eötvös, Babits autográf kéziratai, stb.

Az *összgyarapodás* 1960-ban 5 tétel híján elérte a 150 000 bibliográfiai egységet, ami kerekén 10 000 tétellel volt több az 1959. évi összgyarapodásnál. Jóval meghaladta az eredmény az előirányzott tervet is. E kedvező fejlődés okait vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy ajándékokból, vagyis főleg a Könyvelosztótól származó másodpéldányokból közel 30%-kal több érkezett, mint 1959-ben, kb. 8%-kal volt nagyobb a kötelespéldányok mennyisége, a külföldi csere útján is több anyag jutott a könyvtárba, végül új elemként számítani kezdtük 1960-ban a könyvtár saját kiadványtermeléséből származó gyarapodást is. A már említett — még mindig alacsony, de 10%-kal felemelt — állománygyarapítási hitel (1. a 2. sz. táblázatot) lehetővé tette, hogy kb. 10%-kal több könyvet és folyóiratot is vásároljunk. A vétel útján beérkezett gyarapodás végösszege csupán azért alacsonyabb az előző évi adatnál, mert 1959-ben egy rendkívülien nagy arányú kéziratvásárlást eszközöltünk.

A beszerzés módja szerinti megoszlás
(1. az 1. sz. táblázatot)

	Összgyarapodás	Könyv-	Periodika-
		gyarapodás	
Vétel	15,3%	10%	32%
Ajándék	8,8%	12%	38%
Csere	4,0%	10%	10%
Kötelezpéldány	70,0%	68%	20%
Termelés	1,9%	—	—
Összesen	100,0%	100%	100%

Az 1960-ban beérkezett dokumentumok a következő megoszlást mutatják a fő fajták szerint:

Könyvek	33%
Periodikák	10%
Kéziratok	3,0%
Zeneművek, hanglemezek, térképek, földgömbök	1,4%
Plakátok, kisnyomtatványok, szabványok, metszetek	45,0%
Reprodukciók (filmek, lemezek, fényképek)	2,3%
Egyéb dokumentumok	5,3%
	100,0%

A *könyvek nyelv szerinti* megoszlásának vizsgálatánál (1. a 4. sz. táblázatot) kiderül, hogy 1960-ban 1959-hez képest különösen a magyar-, német- és orosz-nyelvű anyag aránya, továbbá a szomszédnépek nyelveinek és a héber könyveknek az aránya növekedett, csökkent számban érkeztek angol, finn, francia, kínai, latin és lengyelnyelvű könyvek

A *könyvek megoszlása ETO szakok szerint* (1. az 5. sz. táblázatot) főleg a 0-ás és a 3K szakok javára és a 9-es szak rovására mutat változásokat. A társadalomtudományok erősen dominálnak, az 5-ös és 6-os szakba tartozó természeti- és műszaki tudományok anyagának aránya az összes beszerzett könyveknek csak mintegy 10%-a.

F E L D O L G O Z Á S

A jó és gyors katalogizálás minden könyvtár működésének központi kérdése és még inkább így van ez a nemzeti könyvtárban, melynek címleírásai, szakozásai, stb. tovább sugároznak az egész országban. Éppen ezért a feldolgozási munkafolyamatban mutatkozó nehézségek 1960-ban is a legfontosabb problémák közé tartoztak.

A *Könyvfeldolgozó osztályra* hárult természetesen a leglényegesebb feladat: a feldolgozás ütemének és egész szervezetének racionalizálása és gyorsítása, minthogy a katalogizálás viszonylagos lassúsága mind az olvasók, mind a könyvtár egyéb tevékenysége szempontjából már évek óta hátrányosan érezteti hatását. Bár a dolgozók itt is, mint a gyarapítás területén, napi munkájuk ellátása terén

derekasán helyt álltak, az elvi rekonstrukciós programot csak részben sikerült megvalósítani. A nehézségek fő forrása a sokrétű anyag feldolgozásának szükség-szerű bonyolultságában, a sok oldalról megnyilvánuló igényekben és az adréma-üzem kapacitásának alacsonyágában rejlett. Az átlagosnál nagyobb mértékű munkaerőkiesés és a nyomasztó helyhiány itt is útjában állt a korszerűsítési törekvéseknek. Az erőket tehát arra kellett összpontosítani, hogy legalább a régi keretek között folyó napi munka és a tervteljesítés ne szenvedjen hátrányt, ami általában sikerrel is járt.

Az osztály feldolgozta a *Gyarapítási osztálytól* és a *Könyvelosztótól* érkezett könyvanyagot. Az említett nehézségek ugyan kihatottak a címleírás munkájára is (l. a. 9. sz. táblázatot), de a tervhez képest mutatkozó lemaradás nagyobb fennakadást nem okozott. Az a jelentős reform, amely 1959-ben a kurrens magyar kötelespéldányanyag feldolgozását a Bibliográfiai osztályra bízta, sikerrel megvalósult ugyan, de a Könyvfeldolgozó osztálynak még 1960-ban is folytatnia kellett a Bibliográfiai osztály címleírásainak folyamatos revízióját és az adréma lehetőségeihez való alkalmazását. Ez a kettős munkafolyamat az eddigieknél is világosabbá tette az egységes, külső és belső célokra egyaránt alkalmas címleírás bevezetésének szükségességét.

1960-ban befejeződött a rekatalogizálást ideiglenesen helyettesítő nagy-szabású fényképezés, melynek révén az ún. „*müncheni katalógus*” céduláinak javarésze az olvasók számára a betűrendes katalógusban hozzáférhetővé vált. Megtörtént a Varia szak teljes rekatalogizálása is.

A régi „muzeális” jelzetű műveket, továbbá várbeli előkészületként az olvasó-terem régi anyagát az osztály nagy munkával *átszámozta*.

Veredy Gyulának, a szakozás vezetőjének hosszantartó betegsége folytán csak nagy nehézségekkel sikerült a *szakozás* tervét teljesíteni (l. a 10. sz. táblá-
zatot) és a szakkatalógusok átszerkesztését folytatni. Túlteljesítéssel zárult a *katalógusszerkesztés*, cédulabeosztás munkája (l. a 11. sz. táblázatot). Bár az *adréma-üzem* a tervét teljesítette, végeredményben ennek alacsony kapacitása okozta a legtöbb lemaradást, a katalogizált könyvek felhalmozódását és egyes munkák fennakadását a különgyűjteményekben.

A *Hírlaptár* feldolgozómunkája nagyobb zökkenők nélkül, a tervnek megfelelően haladt. 118 címmel bővült a hungarica-katalógus, túlteljesítéssel zárult a cikkek címleírása és szakozása. Egy munkaerő kiesése folytán az egyszerűsített címleírás tervét nem sikerült teljesíteni. A kronológikus katalógus (1920—1944) elkészült, az osztály lezárta a cikkkatalógus első 10 éves periódusát, a kataló-gusokba a tervezettnél több cédulát osztott be. Sikerült teljesíteni a rekata-logalizálás tervét is.

A *küloingyűjtemények* feldolgozó munkájának fontosabb eredményei: A Zeneműtár, a Színháztörténeti osztály, a Kisnyomtatvány- és a Térképtár folya-matosan készítettek címleírásaikat, anyagukat szakozták, céduláikat beosztották, és legtöbb előirányzatukat kisebb-nagyobb mértékben túlteljesítették. A Zene-műtár jó ütemben folytatta a rezidenciális kéziratok anyag feldolgozását. A Szín-háztörténeti osztály a tárgyi bibliográfiai katalóguson, az eseménynaptáron és a Nemzeti Színház szerepkataszterén eredményesen dolgozott, bár munkáját a személyzeti nehézségek némileg lassították. A Kisnyomtatványtár elkészítette „Az OSzK grafikai plakátjai az első világháborúig” c. leíró katalógust, a Térkép-tár felállította a térképészeti analecta-gyűjteményt, folyamatosan készítette az

atlaszkatalógust és szervező munkát végzett a központi térkép-katalógussal kapcsolatban.

A *Kézirattár* a nem kötetes kéziratok feldolgozásának tervét főleg a kutató-folyosói felügyeletben való nagyobb igénybevétel miatt csak felerészben teljesíthette, viszont a tervezettnél jóval több kötetes kéziratot dolgozott fel. A tár megjelentette „Az OSZK francia nyelvű kötetes kézíratainak katalógusa” c. kiadványt, tervszerűen folytatta az újkori latin, a kötetes német, a kötetes újkori magyar kéziratok katalógizálását ill. bibliografizálását, eredményesen fejlesztette a kéziratok országos központi katalógusát, a kéziratbibliográfiai katalógust és a verslexikont. Az érintett munkatárs betegsége és másirányú igénybevétele miatt a tervezettnél valamivel lassabban haladtak a Régi Magyar Könyvtár adremázott katalógusának munkálatai a *Régi és Ritka Nyomtatványok tárában*. Nem kerülhetett sajnos sor az RMK központi katalógusának előmunkálataira és a külföldön található RMK művek mikrofilmjeinek tervszerű bekérésére sem. Jelentősen előrehaladt viszont e gyűjtemény másik két fontos munkája, a XVI. századi külföldi könyvek feldolgozása és az országos központi ősnymtatványkataszter előkészítése.

A *gyöngyösi könyvtár* ősnymtatványokat, a XVI. századi anyag egy részét és egyháztörténeti műveket dolgozott fel. A *keszthelyi könyvtár* a kurrensen beérkezett anyagon kívül megkezdte a törzsanyag rekatalógizálását, a folyóiratok feldolgozásával sok éves mulasztást pótol, szakozta a balatoni tárgyú könyveket stb. A *zirci könyvtár* folytatta az eredeti könyvanyag ellenőrzését, a hiányzó adatok pótlását. A vártnál nagyobb munkának bizonyult az ömlesztett periodikaanyag rendezése.

A *Zárolt kiadványok tára* a tervnek megfelelően folytatta betűrendes és szak-katalógusának felépítését.

BIBLIOGRÁFIAI MUNKA

A könyvtár bibliográfiai munkájának előterében a legfontosabb központi, bibliográfiai vállalkozás, a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* szerkesztése állt. A bibliográfia soronlevő számai késéssel ugyan, de folyamatosan megjelentek. A munkát a Bibliográfiai osztály végezte, mely párhuzamosan feldolgozta az év teljes kötelespéldányanyagát, kisebb mértékben túl is teljesítette a címleírások és szakozások tervét. (I. a 9. és a 10. sz. táblázatokat.) A Zeneműtár folyamatosan készítette a bibliográfia részére a zeneművek, a Térképtár a térképek címleírásait. A *Magyar Folyóiratok Repertóriumából* a Hírlaptár három 1959. évi és kilenc 1960. évi számot jelentetett meg.

Igen nagy problémának bizonyult azonban az évi tervnek azon súlyponti feladata, amely a Magyar Nemzeti Bibliográfia szerkesztésének teljes újjászervezését célozta. A terv lényege abban állt, hogy a nemzeti bibliográfiát az ún. műszaki kötelespéldányok alapján szerkesztjük, házilag sokszorosítjuk és majdan kéthetenként jelentetjük meg, hogy e rendkívülien fontos kiadványnál ne csak az elmaradást hozzuk be, hanem szorosan nyomon kövessük a magyar könyvek megjelenésének ütemét.

Sajnos ez a terv 1960-ban még nem valósulhatott meg, mert a műszaki példányok beszolgáltatása rézagos és bizonytalan volt, beérkezésük így időelőnyt

nem biztosított, továbbá — devizanehezőségek folytán — csak az év végére sikerült a házi előállítást végző Vari-Typer szedőgép hiányzó matricáit beszerezni.

Az új rendszerre való áttérés előmunkálatai és kísérletei azonban már 1960-ban is jó eredményekre vezettek: az osztály teljesebbé, finomabbá és mégis gyorsabbá tette a leírási rendszert, új adatokat vetített ki, javította a szakozás korrekcióját és a szakcsoportbeosztást, tökéletesítette az utalási rendszert, a mutatókészítést stb., — és mindezzel már 1960-ban is megrövidítette a bibliográfia átfutási idejét. Sikerült ezenkívül az évi kumuláció előfeltételeit is biztosítani. Megemlítjük meg, hogy a Bibliográfiai osztály folyamatosan összeállította a varsói egyezményben részes országok számára a rájuk vonatkozó címleírásokat.

A „Magyar Könyvészet 1945—1959” c. összefoglaló retrospektív nemzeti bibliográfia szerkesztésén a Bibliográfiai osztály retrospektív csoportja dolgozott. E munka főbb fázisai: Az 1945—58 évek és az 1959. év anyagának hozzáadása az 1945—54 időszak 80 szakcsoportjához, az anyag selejtezése, a sorozati anyag feldolgozása, a pótlások, javítások stb. rendezése. Az év végén megkezdődött a nagyszabású és súlyos hiányt pótló vállalkozás utolsó fejezete, azaz a címek egységesítése, a 80 szakcsoportnak 300-ra való bontása, szakutalók jelölése, vagyis az egész anyag sajtó alá rendezése. Mindent összevéve a munka elég lassan haladt, főleg a válogatás időközben megváltozott szempontjai miatt.

Az Olvasószolgálati és Tájékoztatási osztály a bibliográfia-szerű írásbeli tájékoztatásokon kívül az „*Új bibliográfiai füzetek*” c. sorozat következő kötetinek anyaggyűjtésével foglalkozott és megjelentette a „*Magyar bibliográfiák bibliográfiája 1956—57*” c. kiadványt. A Hírlaptár — részben akadémiai támogatással — folytatta az 1878—1919. évi sajtóbibliográfia szerkesztését, a címanyag 500 tétellel bővült. A Zeneműtár a Zenei Könyvtárak Nemzetközi Egyesülete részére retrospektív magyar zenei anyagot dolgozott fel és vállalta a *Répertoire International des Sources Musicales* c. magyarányú nemzetközi bibliográfiai vállalkozás magyarországi szerkesztőmunkáját is. A magyarországi színházi zsebkönyvek bibliográfiáját a Színháztörténeti osztály az év végén már elkezdte sajtó alá rendezni.

OLVASÓSZOLGÁLAT, TÁJÉKOZTATÁS, PROPAGANDA

Az olvasószolgálati, tájékoztató és propagandamunka az adott súlyos helyviszonyok következtében csak kis mértékű fejlődést mutatott. A teljes személyforgalom kb. 8%-kal emelkedett, a használt anyag mennyisége kb. 1%-kal csökkent (l. a 12., 13. és 14. számú táblázatokat).

A könyvek forgalmazását végző Olvasószolgálati és Tájékoztató osztály munkájában mélyreható változások nem következtek be, erre a jelenlegi körülmények között nem volt lehetőség. Ennek ellenére sikerült az 1959. évi eredményeket felülmúlni és részben az 1960. évi tervet is túlteljesíteni. Az általános és a tudományos olvasóteremben a személyek összeforgalma kb. 11%-kal, a használt anyagé kb. 2%-kal emelkedett. Az osztály az év folyamán 3718 napjegyet adott ki, a beiratkozottak száma az év végén 9675 volt. 1959 óta emelkedett a kölcsönzések száma és a kikölcsönzött tételek mennyisége is.

E számszerű eredmények mellett az osztály az olvasószolgálati munkát *minőségileg* is igyekezett megjavítani és harcot kezdett a sekélyes irodalom olvasása ellen. Személyzeti és a könyvkiadásban rejlő okoknál fogva azonban a kellő tapintattal elvont művek helyett nem mindig tudott újabb és értéke-
sebb műveket ajánlani.

Fontos feladata volt az osztálynak a várbeli perspektívát is figyelembevevő *új olvasótermi közönyvtár* felállítása. Különféle okoknál fogva azonban mind a régi anyag felszámolása, mind az újnak a felállítása csak lassan haladhatott előre.

Jelentős szolgálatokat tett az osztály a belföldi és külföldi érdeklődők számára a *nagyobb írásbeli tájékoztatások elkészítésével*. 76 ilyen nagyobb összeállítás készült a belföld és 42 a külföld számára (pl. svéd—magyar, dán—magyar, indiai—magyar, tadzsik—magyar bibliográfiák készítése, irodalomjegyzékek a Horthy-korszak művelődéspolitikájára és értelmiségi politikájára vonatkozólag stb.). Néhány nagyobb írásbeli tájékoztatás az 1960-ban megindított *képdokumentáció* munkájával függött össze.

Az olvasótermi folyosón egy-egy nagyobb vagy kisebb alkalmi *kiállításon* új szerzeményeinket mutattuk be, vagy könyvekkel, képekkel, grafikai ábrázolásokkal csatlakoztunk az irodalmi vagy politikai évfordulók megünnepléséhez (pl. Csehov, Mikszáth, Tolsztoj, Apáczai Csere, Bólyai, Chopin, Lagerlöf, Schumann, Kaffka évfordulók, vagy November 7-ének, Vietnam alapításának, Albánia felszabadulásának évfordulói stb.). Nagyobb kiállítást állítottunk fel a finn-ugor nyelvészeti kongresszus alkalmából és ugyanígy ismertettük a nemzeti könyvtár várbeli terveit. E kiállítások anyagához a különgyűjtemények is érdekes dokumentumokat szolgáltatottak.

A *Hírlaptár* olvasóinak száma ugyancsak magasabb volt az 1959. évinél, az általuk használt egységek száma valamivel kevesebb volt.

A *külo nggyűjtemények* közül a Zeneműtár, a Kisnyomtatványok tára, a Színháztörténeti osztály és a Kézirattár olvasó- és kutatóforgalma az 1959. évinél kis mértékben alacsonyabb volt. Az első két helyen említett gyűjtemény 1959. évi látogatottsága ugyanis a Haydn év, illetőleg a tanácsköztársasági évforduló miatt a szokottnál jóval nagyobb volt. A Régi és Ritka nyomtatványok táráat, a Zárolt anyagok gyűjteményét és a Zirci könyvtárat több olvasó látogatta, mint 1959-ben. A Térképtár olvasóforgalma az előző év szintjén maradt. Érdekes jelenséggént említjük meg, hogy pl. a Kézirattárban és a Színháztörténeti osztályon az előző évinél sokkal kevesebb volt az olvasó, de azok jóval több anyagot használtak.

A *könyvtár értékes ritkaságainak*, nyelvemlékeinek, kódexeinek stb. vonzereje, a Kézirattár dolgozóit vették elsősorban igénybe. Míg 1959-ben 67 alkalommal tartott a tár vezetéses bemutatókat, addig 1960-ban már 108-szor került erre sor, ebből 38 alkalommal külföldiek számára. Ez a kulturális szempontból örvendetesen megnövekedett érdeklődés viszont kihatott a dolgozók tervmunkájára. A szóbanforgó ritkaságok számára természetesen 1960-ban sem állt megfelelő kiállítási helyiség rendelkezésre.

A *gyűjtemények széles körben való ismertetése és a propagandamunka terén* különösen a Zeneműtár tűnt ki azzal, hogy részt vett az Erkel ünnepekkel kapcsolatos kiállítás, konferencia, előadássorozat, énekverseny stb., megrendezésében. Az Erkel anyag tudományos feltárását a dolgozók publikációi jelzik. Megindult a Liszt—Bartók év előkészítése is.

A különgyűjtemények az év folyamán jelentős segítséget és dokumentációt nyújtottak a hozzájuk forduló színház-, film- és kiállításrendezők, a sajtó, rádió és televízió stb. munkatársai részére.

A műemlékkönyvtárak kultúrpolitikai fontosságára élesen rávilágított idegenforgalmuk 1960-ban bekövetkezett emelkedése. A Gyöngyösi Könyvtár látogatóinak száma 53%-kal, a Keszthelyi Könyvtár forgalma pedig 27%-kal emelkedett 1959-hez képest. Keszthelyen összesen 44 200 látogató fordult meg. (köztük 3600 külföldi), ami a fennálló személyzeti nehézségek közepette nem kis gondokat okozott a műemlékkönyvtár dolgozóinak. A nyitvatartási idő meghosszabbításával, a többnyelvű magyarázószövegeknek magnetofonszalagra való vételével stb., részben sikerült a nehézségeket áthidalni. Zircen az előző évhez képest csökkent a forgalom, ami az újonnan bevezetett belépődíj fékező hatásának tulajdonítható.

Mindhárom műemlékkönyvtárban nagy gondot fordítottak a propaganda-munkára. Gyöngyösön a vezető könyv- és könyvtártörténeti előadásokat tartott, egy állandó és négy alkalmi kiállítást rendezett. A keszthelyi Helikon Könyvtár a Zeneműtár segítségével Goldmark szobát, a Színháztörténeti osztály közreműködésével helytörténeti kiállítást rendezett be és alkalmi kiállításokkal emlékezett meg április 4-ről, a Helikon ünnepekről és a Georgikon napokról. A Zirci könyvtár látóival úgyancsak egy állandó jellegű kiállítás egészítette ki.

Mind a központi könyvtár, mind a műemlékkönyvtárak propagandamunkáját különféle zökkenők nehezítették. Nagyon hiányzott egy többnyelvű tájékoztató az egész könyvtárról, későn érkezett meg a helyszínre a keszthelyi tájékoztató és egyáltalában nem készült el a zirci. A képeslapok úgyancsak az idegenforgalmi igény végén készültek el.

RAKTÁROZÁS, ÁLLOMÁNYVÉDELEM, MIKROFILMEZÉS

Amint a bevezetésben is említettük, könyvtárunk tűrhetetlen *raktározási* viszonyai 1960-ban az elég tekintélyes gyarapodás következtében tovább romlottak. A könyveket részben már a padlón tároljuk. Bár nehéz megmondani, hogy az olvasók százainak férőhely miatti kiszorulása vagy a könyvanyag ilyen módon való „elhelyezése”-e a súlyosabb jelenség, mindenképpen világos, hogy ez az állapot tarthatatlanná vált.

A súlyos helyhiány nemcsak a fő könyvanyag raktározását bénította, hanem krónikus jelenséggént lépett fel a könyvtár úgyszólván valamennyi gyűjteményében és munkahelyén. Az elmúlt néhány esztendő során beszerzett és főleg a Könyvelosztótól származó másodpéldányokat pincékben kellett tárolni, anélkül, hogy az egyes példányokhoz hozzá lehetne férni. A különgyűjtemények úgyszólván kivétel nélkül helyhiánnyal küzdöttek és ugyanezen okból egyre nehezebbé vált egyes könyvforgalmi feladatok ellátása is.

A *Raktári osztály* az év elején jött létre, mint az első főosztály egyik új része. Legfontosabb kurrens feladata az olvasók kiszolgálása volt, amit 167 425 könyv kiemelésével és az új szerzeményekkel együtt 216 470 könyv visszahelyezésével — a tervet túlteljesítve — meg is oldott. A katasztrofális helyhiányon az osztály nagy arányú belső átrendezésekkel igyekezett és tudott is segíteni. 3521 polc-

folyómétert (kb. 200 000 kötetet) mozdított el a helyéről és szállított át más raktári részekbe. Minthogy azonban ezek az átcsoportosítások is csupán pillanatnyi enyhülést eredményeztek, az osztály megtervezte a Polláck Mihály-téri épület új vasszerkezeti raktári termét és átköltözés előkészítését is.

Foglalkozott az osztály a raktári munka *elvi és gyakorlati korszerűsítésének* feladatával is. Felülvizsgálta a jelenlegi túlságosan bonyolult raktározási rendszert és különös tekintettel a várbeli perspektívára, új rendszerre dolgozott ki javaslatokat. A munka megjavítását azonban más gyakorlati eredmények is jelezték: új kötési napló, új őrlapok és kérőlapok bevezetése, ill. tervezése, 26 800 kötet címkéjének átírása, 2309 polcfolyóméter portalanítása stb. Súlyosbította a raktári munkát az, hogy kevés volt a raktári dolgozó, a raktárakba való belépés rendjét pedig nem lehetett szabályozni, sőt egyes munkahelyeknek a raktárakba történt telepítése révén ez a helyzet tovább rosszabbodott.

A *Hírlaptár* raktározási viszonyainak súlyossága semmiben sem különbözik a könyvanyag helyzetétől, sőt a halaszthatatlan szükségétől sürgetve a ruhatár feletti térségbe új vasszerkezettű raktári termet építettünk.

A *különgyűjtemények* munkaterületén meg kell emlékeznünk az állományát-csoportosítási, ill. rendezési munkálatokról. Így pl. az év folyamán tovább folyt a Színháztörténeti osztály és a Kisnyomtatványtár közötti jobb együttműködést biztosító színlapmegosztás, melynek során az előbbi kb. 220 000 db színlapot válogatott és rendezett, de a kellő számú doboz hiánya folytán már csak nagy nehézségekkel helyezhetett el. A Kisnyomtatványtár befejezte a kb. 1/2 millió darabból álló gyászjelentésgyűjtemény rendezését és elkezdte az exlibrisek és levelezőlapok rendezését is. Az eddig papírsomagokban tartott ponyva-aprónyomtatványok címkékkel ellátott dobozokba és polcokra kerültek. A Térképtár értékes kéziratos anyagának egy része új vasszekrényekbe került és megtörtént az eddig részben ömlesztve tárolt közel 2000 db archivális térkép és 15 doboznyi anyag előrendezése is. Nagyarányú állományrendezés folyt a keszthelyi könyvtárban is; az új gyűjtőköri határozat értelmében oda nam tartozó anyag kiemelése és más könyvtárak részére történő felajánlása részben már 1960-ban megvalósult.

A *kötetés*, bár 1960-ban emelkedő irányzatot mutatott, továbbra is egyik legsúlyosabb gondja volt a könyvtárnak és távolról sem közelítette meg a nemzeti könyvtártól elvárt szintet. Ha az évi gyarapodás adatait a 20. táblázatban látható kötéseti adatokkal hasonlítjuk össze, a kép akkor is elszomorító, ha figyelembe vesszük, hogy a könyvek nagy része kötötten jelenik meg. A kötetés problémája azonban még jelentősebb a régebbi anyag védelme szempontjából, és különösen magától értetődő követelménykellene, hogy legyen folyóirat-évfolyamok esetében. Sajnos, azonban éppen a folyóiratállomány nagyarányú elhasználódását és ennek következtében a nemzeti könyvtár sokszor egyedülálló gyűjteményi darabjainak rohamos pusztulását nem sikerült gyökeresen megállítani.

Mindennek oka nem a Kötészet dolgozóiban rejlik, akik tervüket részben jelentősen túlteljesítve derekasan megállták helyüket, hanem abban, hogy a Kötészet kapacitása az év közben történt személyzeti és felszerelési bővítés ellenére sem volt elegendő. Ezért a költségvetésben nagyobb összeget irányoztunk elő külső kötetési munkákra, sajnos, azonban a részben speciális igényeink szempontjából megfelelő és még kapacitással rendelkező üzemet erőfeszítések ellenére sem sikerült találni. Így azután a szóbanforgó összegnek csak egy részét használhattuk fel külső kötetésekre.

A *Mikrofilmtár* 1960-ban új vezetőt, fotolaboratóriuma az eddiginél lényegesen korszerűbb és tágasabb helyiséget kapott. A tár költségvetési és személyzeti kapacitása a nagy feladatok ellátására semmilyen tekintetben sem volt elegendő, mégis az osztály egészének munkája az 1959. évi eredményeket felülmúlta, amint az a 19. sz. táblázatból látható. Míg a konzerválási célból történő, az állomány legértékesebb darabjait reprodukáló negatív mikrofilmezés valamivel a terv mögött maradt, a pozitív mikrofilmezés azt meghaladta. Ez viszont azzal a következménnyel is járt, hogy a megrendelésekre vagy más könyvtárak részére végzett munka az OSZK érdekét szolgáló állományvédelmi program ütemét lassította (pl. hírlapoknál és kéziratoknál). A tár egyébként feldolgozta, szakozta és tárolta új anyagát és az 1959. évi számnál több olvasót szolgált ki.

A *fotolaboratórium* az új helyiségekben néhány új felszerelési tárgyat is kapott (pl. a nagy teljesítményű dobszáritót). Az első évnegyedben készített 30 870 felvétellel és 76 994 nagyítással befejezte az ún. müncheni katalógus fényképezési munkáját. A laboratórium egyéb termelése meghaladta az előző évi szintet, dolgozói jelentős munkát végeztek a különféle kiállításokkal, a budapesti cserekonferenciával stb. kapcsolatban. A *xerografikus* sokszorosítás munkáját 4852 másolat elkészítése után a 2. évnegyed elején az osztály a KMK-nak adta át.

KÖNYVFORGALMI ÜGYEK

Az országos könyvtárközi ügyekkel foglalkozó IV. *főosztály* nagy anyag- és ügyfélforgalommal, szoros határidőkkel dolgozott, igyekezett megfelelő munkatempót alkalmazni, és így nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az OSZK ezen a területen 1960-ban is hathatós segítséget nyújtott a magyar könyvtár-ügynek.

Az idetartozó osztályok előirányzataikat általában túlteljesítették. Munkájukra ezenkívül jellemző volt az elvégzendő feladatok racionálisabb megoldására való törekvés, valamint az, hogy részben új országos feladatokat vettek át, részben megszabású átalakítási terveket dolgoztak ki a közeli vagy távolabbi jövőre nézve.

A *Könyvelosztó* 1960-ban is pontosan a tervének megfelelő ütemben végezte átvevő, feldolgozó és szétosztó munkáját (l. a 15. sz. táblázatot).

Legjelentősebb eredménye az volt, hogy az 1958 novemberéig begyűjtött u. n. *törzsanyag*nak nem csupán a tervezett 10%-os, hanem 14,5%-os csökkentését hajtotta végre. (1958. október 15-én 2 608 000 volt a könyvtári egységek száma, ez 1960. november 1-én 1 847 000 egységre apadt le.). A tervhez képest csupán két változás következett be: raktári, szállítási és egyéb okokból egyes kijelölt állományrészek helyett más anyag feldolgozására került sor és a folyamatban levő változásokra való tekintettel nem valósult meg az 1950 előtti hungarica könyvek raktárának felállítása.

A törzsanyaggal kapcsolatos tevékenységgel párhuzamosan folyt a könyvtáraktól átvett főléspéldányok feldolgozása és szétosztása is. A főléspéldányok átvétele azonban hátráltatta törzsanyag feldolgozásának fontosabb munkáját, ezért az átvétel 1960. szeptember 15-ével megállt, illetve korlátozódott.

A szétosztásban az OSZK és műemlékkönyvtárai, 36 közművelődési könyvtár, 141 egyetemi, szak- és múzeumi könyvtár, 32 pedagógiai és iskolai könyvtár

és 9 egyéb könyvtár, összesen 222 könyvtár részesült. Ezek kívánságainak kielégítése után a Fölőspéldányraktár, a nemzetközi duplumcsere, az ÁKV és a Kultúra Vállalat szükségleteinek kielégítése került sorra. Az osztály a Nemzetközi Csereszolgálaton keresztül 8284 könyvet adott a német klasszikusok weimari könyvtára részére, továbbá 1441 kötetet vett át a budapesti román könyvkiállítás anyagából.

Az idevonatkozó jogszabályok alapján az osztály ellátta a *könyvvédelem* országos irányítását és a budapesti MÉH-telepek ellenőrzését. Ez a munka azonban nem lehetett kielégítő eredményű, mert a MÉH Vállalat az ellenőrzés lehetőségét csak szórványosan biztosította. Nem volt viszont fennakadás a Kultúra Vállalat külföldi duplumértékesítési akciója során beküldött igénybejelentési jegyzékek ellenőrzése terén.

Rendszeresen folyt a kötelespéldány-csoporttól átvett maradékok szétosztása az utóválogatók és a vidéki könyvtárak között.

Az osztály igen fontos elvi előkészítő munkát végzett a *tároló könyvtár* hazai alkalmazási lehetőségeinek felmérése terén. Ezzel, valamint a Könyvelosztó keretében kialakítandó fölőspéldányközponttal kapcsolatban tanulmányt szerkesztett és részletes javaslatot dolgozott ki a kollégium számára.

Javaslat készült a nemzeti tulajdonban levő *RMK művek és ősnymtatványok* feldolgozására és szétosztására, melyet az Országos Könyvtárügyi Tanács jóváhagyott.

A *könyvtárközi kölcsönzés* 1960-ban is igen fontos támasza volt a Magyarországon folyó tudományos kutatásnak. Munkáját a 16. sz. táblázat szemlélteti.

A közvetített *kérések* száma az elmúlt évekhez viszonyítva 1960-ban erősen megnőtt, a tervezett 10 000 helyett megközelítette a 12 000-et. A kérések legnagyobb részét sikerült késedelem nélkül kielégíteni, ami fontos eredmény, tekintettel arra, hogy legnagyobb részük az ipar területéről érkezett, amely többnyire az új gyártási eljárásokhoz, ésszerűsítésekhez kéri a legfrissebb és sokszor igen nehezen beszerezhető irodalmat. Az ipar után számszerűség és fontosság tekintetében az orvosi és mezőgazdasági kérések következtek. Az osztály munkájában komoly eredmény, hogy a tervben is kitűzött súlyponti feladatnak megfelelően felszámolta a restanciákat és így 1960 folyamán már kizárólag a kurrens ügyekkel foglalkozhatott.

Két tényező mégis akadályozólag hatott: nem bizonyult elegendőnek a devizakeret és a személyzeti kapacitás. A legfontosabb feladatokat megoldották ugyan, de nem jutott elegendő idő egyes, a gyorsaságot előmozdító részműveletekre.

A *kölcsönzésben részt vevő* magyar könyvtárak közül jó szolgálataival különösen a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, a Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára, a vidéki egyetemi könyvtárak, közülük is a debreceni tűntek ki. A budapesti könyvtárakkal 1959 folyamán a részvételükre vonatkozóan kötött megállapodásokat a csoport 1960-ban vidéki *megállapodásokkal* kívánta bővíteni és bár erre ideje nem volt, a vidéki könyvtárak enélkül is készséges együttműködésről tettek tanúságot. Ugyancsak időhiány miatt, nem került sor a tervezett könyvtárközi kölcsönzési *tájékoztató* elkészítésére sem.

Külföldi viszonylatban a kérők között első helyen továbbra is Csehszlovákia áll, majd a Szovjetunió, Bulgária, Németország, Ausztria következik. Az év folyamán sikerült számos új kapcsolatot teremteni több szovjet, francia és svéd

könyvtárral. A legtöbbet kölcsönző országok változatlanul Németország, a Szovjetunió, Anglia és Franciaország, mikrofilmek tekintetében az Egyesült Államok, Japán és Ausztrália.

A *Kötelesspéldány Csoport* működésében fontos határkö volt az 1960. év, mert 1951 óta első ízben került sor a kötelesspéldány-beszolgáltatás új, átfogó *országos szabályozására*. A csoport közreműködésével szerkesztett 2/1960. (V. 25) M. M. sz. rendelet májusban jelent meg, ezt egy hónappal később követte a Kiadói Főigazgatóság 1/1960. K. F. sz. végrehajtási utasítása.

Az új rendelet a kötelesspéldányokból történő válogatójogot kiterjeszti az Országos Pedagógiai Könyvtárra, a Szegedi és Pécsi Egyetemi Könyvtárakra. Kultúrpolitikai szempontból tehát fejlődést hozott. A rendelet egyes hiányosságainak kiküszöbölésére az év végén megfelelő lépések történtek.

A csoport *folyamatos* működése, azaz a kötelesspéldányok átvétele, naplózása, kardexelése, valamint szétosztása a tervnek megfelelően, sőt nagyobb részt a tervszámok túlteljesítésével történt meg, bár a hosszabb betegségek, nyugdíjazás és egyéb személyzeti változások bizonyos problémákat okoztak. Egyedül a beszerzés ellenőrzése, azaz a nyomdavezérgépek terén volt lemaradás (55 helyett 38) (1. a 8. sz. táblázatot).

Az új rendeletről függetlenül is, a csoport eredményesen *kiterjesztette hatóságát*: sikerült a kötelesspéldány-beszolgáltatásba bevonni néhány hazai sokszorosító üzemet, amelyek anyagot eddig nem adtak és új lépések történtek a magyar külképviseleti szervek kiadásában megjelenő sajtótermékek beszerzésének érdekében is.

A *Központi Katalógus*. A Könyvtár egyik fontos 1960. évi célja az volt, hogy az éveken át háttérbe szoruló országos fontosságú Központi Katalógus számára feladatainak súlyához méltó korszerű szervezeti kereteket teremtsen. E feltételek biztosítása és annak rögzítése után, hogy az osztály alapvető feladata a könyvek és folyóiratok lelőhelyeinek minél szélesebb körű nyilvántartása és megállapítása, valamint a könyvtárközi kölcsönzés hathatós segítése, sor került a legfőbb cél végrehajtásához szükséges elvi kérdések kidolgozására.

A *könyvek központi katalógusának* minél eredményesebb működése érdekében egyrészt sikerült a bejelentő könyvtárak körét az Országos Mezőgazdasági Könyvtárral és teljes hálózatával kibővíteni, másrészt elvi előkészítő munka folyt az országos szinten tervezett *központi feldolgozás* lehetőségeinek kihasználása tekintetében.

Bár a terv kitűzte a modern *magyar anyag* nyilvántartásának megszervezését a kötelesspéldánycsoporttal létesítendő együttműködés útján, erre 1960-ban nem került sor. Közben ui. a magyar anyag nyilvántartásának a szükségessége is kérdésessé vált, tekintettel arra, hogy a lelőhelyek a gyűjtőkörök elhatároltsága és a kötelesspéldányok válogatási joga révén amúgy is ismertek. Lényeges eredmények jöttek létre a katalógus tartalmi és formai *kereteinek* megállapításával kapcsolatban. Az osztály felülvizsgált bizonyos kiadványcategóriákat, melyeket nem kíván nyilvántartani.

Fontos eredmény volt a tervben is súlyponti feladatként kitűzött *összesztésben* történt jelentős előrehaladás: A több betűrendet képező anyag 1945 utáni részében az összesztés révén a kereső munka máris könnyebbé vált.

A *folyóiratok központi katalógusa* három év hátralékával terhelten kezdte meg az új szervezetben a munkát. Minthogy azonban a katalógus rendszere

elavultnak bizonyult, egyelőre nem is került sor a restancia felszámolására. Annál is inkább kérdésessé vált az, hogy a jelenlegi rendszernek megfelelően történjék a hátralék megszüntetése, mert a *Külföldi Folyóiratok Központi Címjegyzéke* c. tervezett kiadvány adatgyűjtése kapcsán az utóbbi 3 év anyaga a központi folyóiratkatalógusba amúgy is belekerül. A KFKC egyébként jó ütemben épült tovább; ez a részben a helyszínen történt meggyőzésnek is köszönhető, amelynek nyomán a könyvtárak a bejelentés fontosságát belátták. (A folyamatosan végzett munka statisztikáját lásd a 18. sz. táblázatban.)

A Nemzetközi Csereszolgálat éveken át végzett funkcióit az 1960. január 1-én kibocsátott 101/M. M. sz. utasítás kodifikálta, mely új nevet is adott neki. A „szolgálat” szó kíván utalni a magyar könyvtárak részére végzett csereközponti feladatokra, melyhez 1960-ban is kapcsolódott az OSZK állományának külföldi csere útján történő gazdagítása, valamint — az igazgatóság nevében — az egyéb külföldi kapcsolatok gondozása.

A csereközponti feladatok a rendelet értelmében az összes magyarországi cserélő intézmény adatait tükröző *országos kataszter* felállításának, az adatok összesítésének és értékelésének feladatkörével bővültek. E kataszter egyben megkönnyítette mintegy 50 felesleges közvetítésnek a tervben is kitűzött átírányítását.

A szocialista országokkal folyó és kibővített *kultúregyezményes* csere keretében az előirányzatnál jóval nagyobb anyag ment ki és érkezett be. A beérkezett anyagból rendszeresen válogató magyar hálózati központok ilyenmódon jelentős mennyiségű devizát takarítottak meg. Az igen súlyos helyhiány viszont nem kis akadályokat gördített e cserefajta még eredményesebb lebonyolítása elé. A *nemzetközi duplumcsere* fellendült: a Könyvelosztó anyagából eredő viszonylag kismértékű exporttal szemben sokezer régebbi külföldi értékes könyv és periodika érkezett, melyekkel 30 magyar könyvtár devizamentesen egészíthette ki állományának hézagait. A *hivatalos kiadványok* cseréje során további országok anyagát sikerült az Országgyűlési Könyvtár részére rendszeresen biztosítani. Nagytömegű parlamenti anyag ment ki ajándékként a Német Demokratikus Köztársaságba. A *csomagközvetítés* kifelé az új rendelet hatására továbbra is csökkent, befelé viszont mennyiségben és a bonyolult elvámoltatási, szállítási folyamat miatt adminisztrációban tovább növekedett.

Az OSZK *cserekapcsolatai* ugyancsak bővültek. Továbbra is az osztály szállította a szocialista könyv- és folyóiratanyag túlnyomó részét. Különösen koreai, lengyel, román és szovjet, továbbá skandináv és angolszász viszonylatban bővült a forgalom, itt-ott sor került retrospektív beszerzésekre is, továbbá említésreméltók a rokon népekkel létesített kapcsolatok.

Az osztály az *OSZK saját kiadványainak* kb. 2500 példányát juttatja el a világ minden részébe. (A Nemzetközi Csereszolgálat munkájának számszerű adatait a 17. sz. táblázat tartalmazza.)

Az osztály 1960-ban több *racionalizálási* intézkedést hajtott végre, hogy az adott személyzet lépést tarthasson az egyre növekvő forgalommal. Az évi 1500 idegen nyelvű levél elkészítésének egyszerűsítése érdekében részben áttért az előnyomtatott formalevelek használatára, korszerűsítette a csomagolást stb.

Fontos esemény volt nemcsak az osztály, hanem a magyar könyvtárügy szempontjából a *Nemzetközi Kiadványcsere Európai Konferenciája*, melyre az év őszén az UNESCO támogatásával került sor 19 ország részvételével. Magyar

résről az osztály végezte a tartalmi előkészítést, résztvett a rendezésben, vezetője a magyar delegáció tagjaként, tagjai a konferencia irodájának munkatársaiként működtek. A külföldi résztvevőkkel folytatott megbeszélések már az év végéig is éreztették a cserekapcsolatokra ható ösztönző hatásukat.

A *szocialista országok könyvtárügye* és az OSZK közötti kapcsolatok elmélyítésének ügyét az osztály főleg külföldi kiállítások anyagának közvetítése (Kisinev, Berlin, Peking stb.) és 15 baráti országból érkező vendég kalauzolásával szolgálta. Az osztály ellátta az UNESCO Könyvtári Albizottság teendőit és fenntartotta az OSZK tagságát egyes külföldi szervezetekben. A legtöbb külföldi vonatkozású munkát az osztály számára a más osztályok kérésére végzett fordítószolgálat adta, 1960 folyamán összesen kb. 450 oldal terjedelemben.

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT MŰKÖDÉSE

Míg az 1959. évi munkaterv még több olyan elemet tartalmazott, amely azt inkább feladattervhez tette hasonlóvá, az 1960. évi már reálisabban tudta mérni az elvégezhető és konkrét teendőket. Még inkább segítettek a tisztázódásban az év nagyobb arányú vállalkozásai, mint a könyvtártudományi ankét előkészítése, majd a távlati kutatási terv munkálatai, a közművelődési könyvtárügy széleskörű analízise, a különféle tanfolyamok tapasztalatai. Mindezek alapján a KMK munkája hasznosan illeszkedett a könyvtárügy fejlődésébe.

Bizonyos mértékig azonban még hátráltatta a KMK munkáját, hogy szerepe még nem eléggé tisztázott a magyar könyvtári köztudatban, munkájának eredményeit nem használják fel a kívánt mértékben. Az a tény azonban, hogy a közművelődési könyvtári hálózatokon kívül egyre több tudományos és szakkönyvtári hálózat is felismeri a KMK elméleti és gyakorlati segítségének jelentőségét, reményt nyújt arra, hogy a jelenlegi akadályok el fognak hárulni.

A *Könyvtártudományi osztály* második évi munkája az első évihez képest jelentősen bővült: a könyvtártudományi kutatások szervezése és a könyvtártudományi dokumentáció megszilárdítása lépett különösen előre. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár hiányosságainak felszámolása terén is komoly eredményeket lehet felmutatni, a kiadványszerkesztést és a sokszorosítási tevékenységet új alapokon szervezte meg az osztály. A munka legfőbb fogyatékosága az, hogy nem eléggé érvényesül még a kellő tervszerűség, amit csak részben magyaráz, hogy több újszerű és bonyolult feladattal kellett megküzdeni.

A *kutatócsoport* tevékenysége az év folyamán egyre inkább eltolódott a könyvtártudományi kutatások tényleges végzésétől a kutatások szervezése irányában. Az országban folyó könyvtártudományi kutatások felmérése, értékelése és szervezése keretében a csoport előkészítette és megszervezte az 1960. júniusában megtartott *könyvtártudományi kutatási ankétot*. Az ankéton mintegy 100 fő vett részt, három előadás hangzott el (Kovács Máté: A könyvtártudomány helye a szocialista tudománypolitikában; Lázár Péter: A könyvtártudományi kutatás helyzete és feladatai; Sebestyén Géza: A könyvtártudományi kutatás távlati tematikai terve).

A könyvtártudományi kutatómunka 1959. évi országos felmérése tapasztalatainak alapján utasítástervezet került kidolgozásra a könyvtárakban folyó

tudományos kutatás szabályozásáról. A tervezet alapján adta ki a *művelődésügyi miniszter a 77 114/1960. számú utasítását.*

Az osztály részt vett a könyv- és könyvtártudományi távlati tudományos tematikai terv kidolgozásában, megállapodva az érdekelt könyvtárakkal a *távlati tudományos kutatási terv* keretében feldolgozandó könyvtártudományi kutatási témák tekintetében.

Az OSZK Kollégiumának elvi határozatai és a tényleges lehetőségek figyelembevételével a második félévben újra kellett szabályozni a *Könyvtártudományi Szakkönyvtár* külső és belső tevékenységét. A Szakkönyvtár folyóirat- és fordítástárában a folyó munkákon kívül a régi folyóiratok hiányainak pótlása folyt. Még nem volt megfelelő a referensz munka sem mennyiségi, sem minőségi tekintetben. A könyvtár 1960-ban 1366 kötet könyvvel gyarapodott, a járattott folyóiratok száma 192 (177 külföldi, 15 magyar) volt.

A *dokumentációs csoport* munkája általánosságban megjavult az előző évhez képest. A dokumentáció új rendszere, az új folyóirat-repertórium feldolgozásának menete megszilárdult. Mind a fordítási, mind a lektorálási tevékenység mennyiségben meghaladta az előírányzottat. A belső fordítások minősége megfelelő volt, a külső fordítók esetében elég vegyes. Összesen 242 fordítás készült el, a lefordított oldalak összerjedelme 3663. A lektorált oldalak száma 5677.

Legfontosabb dokumentációs kiadványunk a *Könyvtári Figyelő* összesen 43 ív terjedelemben jelent meg. A könyvtártudományi publikáció terén folytatódott a *Külföldi könyvtári szakirodalom* és a *Könyvtári Szakfordítások* c. sorozat kiadása s megindult az *Új könyvtári füzetek* közreadása (l. a 23. sz. táblázatot).

A *kiadványszerkesztéssel és kiadással* kapcsolatban sok nehézség akadályozta munkánkat. Nem voltak kellő tapasztalataink nagy kapacitású szerkesztési és sokszorosítási tevékenység megszervezésében és lebonyolításában, sem pedig a Xerox eljárásra épített új szerkesztési technikában. Az is nehézséget jelentett, hogy a Xerox-berendezés ápriliséig a Mikrofilmtár keretében működött, s hogy az anyagellátás ezután sem volt megfelelő. Akadályozta a kitűzött feladatok elvégzését a KMK elavult, kis méretű sokszorosító rotaberendezése stb. A tervezett önálló kiadványrészleg megszervezése — személyzet, helyiség, berendezés hiányában — nem oldódhatot meg. A *kiadványszerkesztő és sokszorosító csoport* összesen 175 ívnyi anyagot adott ki.

A csoport terven felül kidolgozta a Magyar Nemzeti Bibliográfia új kiadási eljárását, részletes javaslatot készített a központi gyarapodási jegyzék előállítására és kidolgozta a sokszorosító részleg bővítési tervét.

A *Módszertani osztály* munkatervét globálisan teljesítette, bár gátlólag hatottak az év folyamán felvett, terven kívüli, alkalmoszerű feladatok. Általános tapasztalatként azt szűrtük le, hogy egy-egy kérdés beható tanulmányozása és az eredmények tanulmány formájában való közreadása jelenti a legtöbb segítséget a könyvtárak munkájában.

A dolgozók *világnézeti nevelése és a termelési kultúra fejlesztése* érdekében jelentős erőfeszítéseket tettünk. A kiadott útmutatások, az év folyamán elkészült és kiadás alatt levő kiadványok, a helyszíni tanulmányozások, instrukciók, az olvasószolgálati munka ellenőrzése, a modern szocialista olvasószolgálat kialakítására irányuló törekvések, a falusi és szakszervezeti könyvtárak állománygyarapításának irányítása mind ezt a célt szolgálta.

A megyei könyvtárak szakkönyvellátására vonatkozó, a lépcsőzetes ellátás elvének kialakítására és alkalmazására irányuló munka lehetővé teszi a *munkásosztály szakkönyvellátásának megjavítását*. Sikertelenül elvileg tisztázni ezen a téren a közművelődési könyvtárak önálló és a tudományos és szakkönyvtárakkal való együttműködés útján ellátandó feladatait.

A különböző könyvtártípusok közötti *együttműködés* fokozása az osztály munkájának előterében álló feladat volt, azonban — bár az év folyamán intenzíven tanulmányoztuk az együttműködés lehetőségeit és legjobb formáit — a kérdést nem sikerült lezárni.

A *tudományos és szakkönyvtárakkal* való foglalkozás a módszertani munka új területe s így érthető, hogy még a csoport működésének második évében is sokszor mutatkozott indokolatlan ellenállás a tudományos és szakkönyvtárak részéről, bár egyre több hálózati központ ismerte fel az osztály elvi és gyakorlati segítségének jelentőségét.

Az évi munka komoly eredménye, hogy a *tervezés és jelentéskészítés részletes elveinek kidolgozása* lehetővé tette a tudományos és szakkönyvtárak egységes terv- és jelentéskészítését s ezáltal az elvégzett és elvégzendő munka központi áttekintését.

A közművelődési könyvtárakkal kapcsolatos munkakörben a legnagyobb előrehaladás a falusi és a kis szakszervezeti könyvtárak területén történt. Elkészült a falusi könyvtárak 2. sz. és a szakszervezeti könyvtárak 1. sz. *törzsanyag-jegyzéke*. A megjelent műveknek a falusi és szakszervezeti könyvtárak számára történő minősítése tervszerűen folyt. Az állománygyarapítás terén végzett munka eredményei ma már meglelték mind a járási könyvtárak irányító tevékenységének minőségi javulásában, mind a falusi könyvtárak állományának gyűjteménnyé válásában.

A *könyvtári belső munka* módszertani segítése 1960-ban az SZMT könyvtárak viszonylatában volt legjelentősebb, számukra az állománybavétel, feldolgozás, raktározás és nyilvántartás egységes rendszerét dolgoztuk ki és útmutató formájában kiadtuk. Elkészült a közművelődési könyvtárak állományvédelmi útmutatója is.

Az *olvasószolgálati, tájékoztató és propaganda munka* egységes irányelveinek kialakítása érdekében az osztály széles körben tanulmányozta a kérdést. A szabadpolc rendszerű könyvtárak felállítására vonatkozó útmutató olvasószolgálati része elkészült. A könyvtári propagandamunka megjavítása érdekében figyelemmel kísértük a fontosabb országos eseményeket és mozgalmakat, módszertani leveleinket, bibliográfiáinkat ehhez szabtuk.

A József Attila olvasómozgalom fejlesztéséhez az osztály megadta a szükséges módszertani és bibliográfiai segítséget. Minthogy magában a KISZ-ben megtorpant a mozgalom, az év második felében az ezirányú munka meglehetősen háttérbe szorult.

A közművelődési könyvtárak *szervezeti és igazgatási* kérdéseinek területén jelentős volt a könyvtárügy statisztikai jelentésszerűségének kidolgozása a statisztikai szakbizottsággal együtt. Ennek alapján megterveztük a tanácsai közművelődési hálózatok új statisztikai összesítő űrlapjait, az évi beszámoló és a munkaterv egységes készítésére új útmutatót adtunk ki, kidolgoztuk a szakszervezeti könyvtárak statisztikai rendszerét.

A *gyermekkönyvtárügy* kérdéseivel való rendszeres foglalkozás az év elején kezdődött meg. A munka a gyermekkönyvtárak 15 éves távlati fejlesztési terve,

a gyermekkönyvtári statisztikai adatszolgáltatás rendszerének tervezete. Az illetékes előadó az őszi folyamán más munkaterületre ment át s az osztály tevékenyége ezen a területen átmenetileg megszakadt.

Az *Oktatási osztály* igyekezett 1960 folyamán feladatait pontosan körülhatárolni. A munka súlyponti kérdését 1959-hez hasonlóan továbbra is a szakképzés jelentette.

Megkezdjük az *alapfokú szakképzés* megszervezését. Kidolgoztuk ennek tematikáját, ebből útmutatót állítottunk össze és elkészítettük az alapfokú szakvizsga letételéhez szükséges jegyzeteket. Ezt az új oktatási formát egyelőre a szakszervezeti hálózatokban vezetjük be.

Nyári továbbképző tanfolyamot 18 megyei könyvtár rendezett az osztály útmutatásai alapján. Országosan kb. 1200 könyvtáros vett részt a tanfolyamokon.

Az 1960-as év a *középfokú könyvtárosképzés* tartalmi és szervezeti megszilárdulását eredményezte. Az Oktatási osztálynak hármas tevékenysége van: egyrészt elméleti munkát végez, másrészt irányítja és szervezi a tankönyvtárakban folyó képzést, végül közvetlen oktatómunkát is végez. (Közvetlenül mintegy-110 hallgatót oktatunk mindkét évfolyamon, mindhárom tagozaton). Az osztály mellett mellékfoglalkozású oktatókból tanári kart alakítottunk ki. A tanári kar az oktatómunkán kívül módszertani segítséget nyújt a tankönyvtáraknak.

A szeptemberben kezdődött új tanévben a nagyobb létszám és a szerzett tapasztalatok bizonyos szervezeti változásokat tettek szükségessé. A tankönyvtárak számát tízre csökkentettük és a fővárosi hallgatók részére esti tagozatot szerveztünk, ahol a hallgatók a négy legfontosabb tantárgyból hetenként két alkalommal előadásokon és gyakorlati foglalkozásokon vettek részt. A levelező hallgatók részére félévenként két konferenciát rendeztünk, a konferenciák között írásbeli házi feladatok útján irányítottuk a tanulást.

A középfokú képzés az 1960/61. tanévben, tehát három tagozaton, két évfolyamon folyik. Az első évfolyamon 200, a másodikikon 180 hallgató tanul: közülük 12 fő nappali tagozaton (csak 2. évfolyam), 70 fő esti tagozaton (csak 1. évfolyam), 298 fő levelező tagozaton (az 1. évfolyamon 130, a másodikikon 168 fő).

A levelező hallgatók nagy létszáma sürgetővé tette a tananyagról való gondoskodást. Az év folyamán elkészült és a hallgatókhoz eljutott a legszükségesebb 5 jegyzet (1. 23. sz. táblázatot). Négy nyelvből könyvtári szakszöveggyűjteményt készítettünk.

A *jelsőfokú képzés* egyelőre két levelező tanfolyamon folyik és két éves időtartamú. Mindkét tanfolyamot az osztály szervezi, mellékfoglalkozású tanári kar segítségével. Az egyetemet nem könyvtárszakon végzett közművelődési könyvtárosok ebben a tanévben fejezik be tanulmányikat. A hallgatók száma 17. A főiskolát nem könyvtárszakon végzett könyvtárosok kétéves tanfolyama ősszel, indult meg 43 fővel.

Az osztály eddig *több továbbképzési* formával kísérletezett. Legeredményesebbnek bizonyultak a kislétszámú, viszonylag szűk témakörű tanfolyamok, ahol a gyakorlati foglalkozásokra is nyílik alkalom. Két ilyen jellegű tanfolyamot rendeztünk az év folyamán: egyhetes bibliográfiaszakosztási tanfolyamot 30 résztvevővel és egy általános szakozói tanfolyamot. Előkészítettük a mikrofilmes és fotós, valamint a dokumentációs tanfolyamot is. Megtartottuk a járási könyvtárvezetők számára már tavaly megindított tanfolyam második, befejező részét is.

A KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI

Az Országos Széchényi Könyvtár 1960-ban is számos kiadvánnyal gazdagította a könyvtárügyi irodalmat. Ha nyomdai és sokszorosítási nehézségek miatt nem sikerült is minden részletében a tervet teljesíteni, a kiadványok száma és színvonala a várakozásnak általában megfelelt. A kiadványok két fő csoportra, a központi kiadványokra és a KMK kiadványaira oszlottak. A központi kiadványok szerkesztési munkáját a II. főosztály vezetője fogta össze, a KMK szerkesztési tevékenységéről a megfelelő fejezetben már szóltunk.

A két legjelentősebb kiadványt, a Magyar Nemzeti Bibliográfiát és a Magyar Folyóiratok Repertóriumát már említettük. Ezekhez csatlakozott a Magyar bibliográfiák bibliográfiája 1956—1957. c. összeállítás. Az év elején jelent meg a könyvtár 1958. évi Évkönyve, az év végén nyomás alatt állt az 1959. évi Évkönyv. Közreadtuk a Helikon könyvtár tájékoztatóját, az OSZK francia nyelvű kéziratának katalógusát, a Magyar folyóiratok válogatott jegyzékét és az OSZK kiadásában megjelent művek jegyzékét. Az OSZK kiadványai c. sorozatban két tanulmány jelent meg, egy a gyarapodási jegyzékek megjelentetésének egyik modern módszerét ismertette, egy másik a várbeli új nemzeti könyvtár tervlátait tárgyalta.

A KMK a Könyvtári Figyelő mellett szerkesztette a Külföldi könyvtári szakirodalom című és a Könyvtári szakfordítások c. sorozatot. A Módszertani osztály számos gyakorlati útmutatót adott közre és megjelentette az 1959. évi egyetemi könyvtári konferencia anyagát. Az oktatási osztály a könyvtárosképzés céljaira több jegyzetet bocsátott ki.

Végül említsük meg, hogy a könyvtár dolgozói élénk egyéni publikációs tevékenységről is tettek tanúságot.

TÁBLÁZATOK

A gyarapodás megoszlása a beszerzés módja szerint 1960-ban

1. táblázat

	Vétel	Ajándék	Csere	Kötelese- példány	Termelés	Összesen
Könyv (kötet)	4 992	5 686	4 873	33 702	—	49 253
Időszaki kiadvány ...	2 791	3 360	645	1 795	—	8 591
<i>Ebből kurrens évfolyam</i>	405	61	376	1 795	—	2 637
<i>nem kurrens db</i>	2 386	3 299	269	—	—	5 954
Kézirat (db)	4 353	176	19	—	—	4 548
Zenemű (db)	493	27	29	1 098	—	1 647
Térkép (db)	470	15	31	172	—	688
Plakát, színlap (db) ...	409	132	4	24 004	—	24 549
Kisnyomtatvány (db) ..	847	202	69	34 862	—	35 980
Szabvány, szabadalom (db)	—	—	—	7 836	—	7 836
Mikrofilm tekercs (pos. és neg.) 800□	1	12	3	—	546	562
Diafilm tek. 50□	—	—	—	113	—	113
Fénykép negatív (db) ..	—	—	—	—	532	532
Fénykép pozitív (db) ..	1 277	23	—	—	1 659	2 959
Hanglemez (db)	69	2	6	227	—	304
Egyéb dokumentum (db)	7 358	306	—	1 355	—	9 019
Műemlékkönyvtárak ...	79	3 171	—	164	—	3 414
<i>Ebből: Könyv (köt.) ..</i>	10	2 902	—	84	—	2 996
<i>Periodika</i>	69	269	—	80	—	418
OSZK és Műemlékkönyv- tárak összesen:	23 139	13 112	5 679	105 328	2 737	149 995

2. táblázat

A könyvgyarapodás* megoszlása nyelvek szerint

	1959	1960		1959	1960
Magyar	12 806	14 119	Holland	17	17
Német	2 790	3 201	Komi	3	16
Angol	1 702	1 668	Szlovén	32	15
Orosz	1 104	1 249	Albán	9	12
Francia	937	762	Mari	2	12
Latin	1 114	736	Dán	9	12
Többnyelvű	590	690	Lett	—	8
Cseh	242	388	Görög	10	6
Román	355	351	Norvég	6	5
Lengyel	416	310	Japán	—	4
Olasz	140	309	Kínai	19	3
Szlovák	157	219	Eszperantó	1	2
Héber	17	213	Ószláv	—	1
Horvát	84	172	Kirgiz	—	1
Bolgár	85	143	Litván	2	1
Szerb	92	125	Tadzsik	—	1
Spanyol	105	68	Vietnámi	—	1
Ukrán	48	51	Izlandi	—	1
Mordvin	1	30	Örmény	3	—
Finn	170	29	Csuvas	1	—
Udmurt	2	27	Macedon	1	—
Svéd	32	26	Újgörög	1	—
Észt	25	23			
Portugál	—	21	Összesen	23 149	25 065
Török	19	17			

3. táblázat

A könyvgyarapodás* megoszlása ETO főszerzők szerint

	0	1—2	3K	3	4	5	6	7	8	9	Összesen
1959	6665	1037	823	2655	595	416	2101	1060	5683	2114	23149
1960	7370	1184	1476	2806	532	398	2311	1087	6427	1474	25 065

* A fenti kimutatásban a kötelezpéldány könyvgyarapodási rovatából csak a nyomtatott és sokszorosított könyvek szerepelnek (füzet, jegyzet, különlenyomat nem); a Műemlék-könyvtárak könyvgyarapodása szintén nem szerepel.

A Hírlaptár gyarapodásának megoszlása

Eredet szerint									Összesen	
	Belföld		Szovjetunió		Népi dem.		Egyéb			
	Kurr.	nem kurr.	Kurr.	nem kurr.	Kurr.	nem kurr.	Kurr.	nem kurr.	Kurr.	nem kurr.
1959	2003	845	58	25	189	68	316	297	2566	1235
1960	1821	4212	82	111	177	91	378	1540	2458	5954

Szerzeményezés módja szerint

	Kötelespld.		Vétel		Ajándék		Csere		Összesen	
	Kurr.	nem kurr.	Kurr.	nem kurr.	Kurr.	nem kurr.	Kurr.	nem kurr.		
1959	1986	—	283	552	5	628	292	55	2566	1235
1960	1792	—	327	2386	45	3299	294	269	2458	5954

A gyarapodás és az állomány fejlődése 1958-tól

	Gyarapodás			Állomány		
	1958	1959	1960	1958	1959	1960
Könyv (kötet)*	50 512	50 078	52 249	1 360 110	1 410 188	1 462 437
Periodika (kurrens évf. és nem kurrens db)*	4 172	4 125	9 009	146 164	150 289	159 298
Kézirat (db)	4 142	10 493	4 548	303 039	313 532	318 080
Zenemű (db)	1 540	1 988	1 647	50 657	52 645	54 292
Térkép (db)	338	460	688	70 338	70 798	71 486
Plakát, színlap, kisnyomtatvány (db)	64 063	56 284	60 529	1 626 600	1 682 884	1 743 413
Mikrofilm (pos. és neg. tekercs)	1 186	478	562	4 579	5 057	5 619
Egyéb dokumentum* (db)	8 805	15 459	20 763	131 563	147 022	167 785
Összesen	134 758	139 365	149 995	3 693 050	3 832 415	3 982 410

* Műemlékkönyvtárak adatai is bennfoglaltatnak.

	Mű	Kötet	Darab
I. Feldolgozás			
Feldolgozott könyvek és periodikák száma	103 407	124 200	27 522
Ennek során:			
a) Egyszerűsített címléírás	65 561	13 536	—
b) Egyszerűsített szakozás	—	55 217	—
c) Cédulabeosztás (betűrendbe)	—	—	10 168
d) Felvilágosítások száma	—	—	224
II. Szétoztás			
Szétoztott könyvek és periodikák száma	88 547	101 408	94 102
Ebből:			
a) Könyvtáraknak:			
1. Országos Széchényi Könyvtár	7 722	8 761	6 667
2. Állami közművelődési könyvtárak	8 964	9 964	138
3. Szakszervezeti könyvtárak	153	165	—
4. MTA Könyvtára és intézeti könyvtárak ..	4 758	5 481	122
5. Központi szakkönyvtárak	4 675	5 642	414
6. Egyetemi könyvtárak	20 057	23 765	70 770
7. Múzeumi könyvtárak	6 149	7 639	3 276
8. Egyéb szakkönyvtárak	8 745	9 717	143
9. Országos Pedagógiai Könyvtár	1 338	1 495	877
10. Pedagógiai intézetek könyvtárai	1 463	1 606	—
11. Főiskolai könyvtárak	9 175	9 932	210
12. Egyéb könyvtárak	3 106	3 699	11 485
Összesen:	76 305	87 866	94 102
b) Cserére és értékesítésre	10 659	11 560	—
c) Főlépeldány-raktárba helyezve	1 583	1 982	—
III. Kötelezpeldány szétoztása			
Átvett kötelezpeldány-maradék	—	—	22 726
Szétoztott kötelezpeldány-maradék			
Ebből:			
a) Utóválogató budapesti könyvtáraknak	—	—	7 566
b) Vidéki könyvtáraknak a főlépeldány-elosztás útján	—	—	6 298
Összesen:	—	—	13 864
IV. Főlépeldány-átvétel			
Könyvtáraktól és más intézményektől átvett főlépeldányok száma	52 594	könyvtári	egység
Ebből:			
a) Budapesti könyvtáraktól	44 256	könyvtári	egység
b) Budapesti MÉH-telepektől	768	könyvtári	egység
c) Vidéki könyvtáraktól	7 570	könyvtári	egység

1. Beérkezett kérések		
a) Budapestről:	5 950	
b) vidékről:	4 415	
c) külföldről:	1 372	
Összesen:	11 737	
2. Kiment kérések:		
a) Belföldre:	6 348	
b) külföldre:	9 781	
Összesen:	16 129	
3. Megszerzések:		
I. Nyomtatott kölcsönművek és kölcsönfilmek:		
a) Külföldről érkezett kölcsönművek:		
Budapestnek:	2 570	
vidéknek:	1 422	
Összesen:	3 992	
b) Külföldről érkezett kölcsönfilmek:		
Budapestnek:	30	
vidéknek:	10	
Összesen:	40	
	Összesen:	4 032
c) Külföldre küldött kölcsönművek:	607	
d) közvetlen:	1 996	
	Összesen:	6 635
II. Mikrofilmek, fénymásolatok:		
a) Érkezés külföldről: Bp.-nek:	1 905	
vidéknek:	686	
	Összesen:	2 591
b) kiküldés külföldre:	683	
c) közvetlen:	1 051	
Összesen:		4 325
Megszerzések összesen:		10 960

A Nemzetközi Csereszolgálat 1960. évi statisztikája
1. Csereforgalom

Ország	Kiküldés			Átvétel		
	könyv	periodika		könyv	periodika	
		db	évfolyam		db	évfolyam
Szovjetunió	8 545	10 151	570	5 964	10 536	546
Népi dem.	8 538	24 999	1649	5 945	27 847	1009
Egyéb	3 292	8 678	410	7 164	10 958	882
Össz.	20 375	43 228	2629	19 073	49 341	2437

2. Csomagközvetítés

Ország	Kiküldés	Átvétel
Szovjetunió	79	5
Népi dem.	198	945
Egyéb	424	3204
Összesen	701	4154

3. Ajándékforgalom

Ország	Kiküldés	Átvétel	
		könyv	periodika
Szovjetunió	53	—	—
Népi dem.	283	227	—
Egyéb	552	985	15 300
Összesen	888	1212	15 300

4. Magyar anyag szétszétlása belföldön 3840

5. Cserelevezés ikt. könyv szerint 1939

6. Csomagolás 7427